**Turkish Studies**
***Comperative Religious Studies***

*Volume 13/25, Fall 2018, p. 305-317*
*DOI: 10.7827/TurkishStudies.14276*
*ISSN: 1308-2140*
*Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY*

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

***Research Article / Araştırma Makalesi***

***Article Info/Makale Bilgisi***

***Received/Geliş:*** *Ekim 2018* ***Accepted/Kabul:*** *Aralık 2018*

***Referees/Hakemler:*** *Doç. Dr. Hasan AKKANAT - Doç. Dr. Zübeyir BULUT - Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih DEMİRCİ - Dr. Öğr. Üyesi Kemal GÖZ*

*This article was checked by turnitin.*

# PLOTİNUS VE KİNDİ DÜŞÜNCESİNDE "BİR" KAVRAMI

*Osman MUTLUEL*[*]

## ÖZET

Bu çalışmada felsefe tarihi içinde, iki farklı kültür ve inanca sahip iki filozofun "bir" olarak ifade ettikleri varlığın, nasıl anlaşılması gerektiği konusundaki, özellikle kendi dünyalarından bakılarak, Plotinus ve Kindi'nin görüşleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken hem Plotinus'un ve hem de Kindi'nin kendi eserleri göz önünde bulundurulmuştur. Diğer taraftan Platinus'tan önce kavramla ilgili görüş ortaya koyan bazı filozofların da görüşleri hakkında, kısa da olsa, bilgi verilmiştir. Böylece "bir" kavramının Kindi'ye kadar geçirdiği aşama da göz önüne konulmaya çalışılmıştır.

Diğer taraftan İslam felsefesinde ilk filozof olarak kabul edilen Kindi'nin Plotinus'tan etkilenip etkilenmediği tartışma konusudur. Özellikle onun Plotinus'un Ennades adlı kitabının IV-VI bölümlerinin Aristoteles'e ait Theologia adlı kitabı niyetiyle tercüme ettirmesi, iki filozof arasındaki etkileşimin önünü açmıştır. Bu bağlamda Kindi ile Plotinus, Platon, Aristoteles, Phytagoras gibi filozoflardan etkilenmiştir. Ancak Kindi bu filozoflar haricinde kendi kültürü içinde kalan değerlerden de etkilenmiştir. Bu yönü ile Kindi, varlığın ortaya çıkışı konusunda, çeşitli iddialar olsa da Plotinus'un ortaya koyduğu Sudur teorisinden etkilenmemiş, yoktan yaratma teorisini kabul etmiştir. Ayrıca Vahyi, bilgi elde etme yollarından biri olarak kabul etmesi Kindi'nin farklılığını ortaya koyması açısından önemlidir. Aynı şekilde Kindi, bu iki farklı konudaki düşüncelerini ile İslam felsefesinin ilk orijinalliğini oluşturmuş olması yanında diğer felsefî fikirleri ile de İslam Felsefesi tarihinde ilk filozof olarak kabul edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Plotinus, Kindi, Bir, Tanrı, Sudur Teorisi

[*] Dr. Öğr. Üyesi, PAÜ İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri, İslam Felsefesi Anabilim Dalı, E-posta: osmanmutluel@gmail.com

# THE CONCEPT OF "ONE" IN THE THOUGHTS OF PLOTINUS AND AL-KINDÎ


## ABSTRACT

This study aims to reveal the views of Plotinus and Al-Kindi, two philosophers from different cultures and faiths, through their own lenses on how to comprehend the creature they both refer to as "One" within a philosophical history. In doing so, both Plotinus and Al-Kindi's own epistles were considered. Also, by presenting the views of some who came before Plotinus the phases the concept "one" passed through are addressed.

On the other hand, it is a topic of discussion whether or not Al-Kindi, who's considered as the first philosopher in Islamic philosophy, was influenced by Plotinus. Particularly the mistake al-Kindi made by requesting a translation of the IV-VI chapters of Plotinus' Ennades book with the wrong title – Aristotle's Theologia- led the way to interaction between the two philosophers. Within this context, Kindi was influenced by philosophers such as Platon, Aristotle, Phytagoras which can be clearly seen in his epistles. However, Kindi was also influenced by values of her own culture. From this aspect, Kindi was not influenced by Plotinus' emanation theory although there are several claims related to how creatures emerged but he accepted the creation theory. Also, accepting Vahiy as a way to obtain knowlegde is important for Kindi in terms of revealing his difference.



## STRUCTURED ABSTRACT

Plotinus was the first philosopher of Neo-Platonism who died in 270 while Al-Kindi was the first philosopher of Islamic philosophy who died in 872. The incident that introduced these two philosophers without realizing it has started with Al-Kindi's translation request for the IV-VI chapters of Plotinus' Enneades book. Al-Kindi asked Aristotle to translate the book Enneades but by mistake he mistook the book Theologia.

Both Plotinus and Al-Kindi perceived One as a creature and a faith object. It is especially interesting that Plotinus included the faith aspect in Greek philosophy. Thus, Neo-Platonism is not a philosophical thought but also gained an appearance of cult or congregation.

From this perspective, intelligence has a dualist character. Material multitude occurs with intelligence. The second phase of the emanation theory is the overflow of Universal soul from intelligence. During this phase, the soul overflowing from intelligence leads to vitality which occurs in plants as well. During the process, One is not aware of the overflow and there is no change or movement present in him.

Plotinus explains the emergence of creatures by emanation theory. This explains the creation of intelligence as the first creature by the overflowing of the perfectionism in One reaching to the highest level. Intelligence is in touch with God in one aspect while its other aspect is the reason for the emergence of multitude.

Al-Kindi does not accept the theory that accepts creatures being water as they arise. According to him, the world of creatures emerged with Real One's creation from nothing. Although there are views supporting Al-Kindi's Emanation Theory, it is now well known that these views are not true anymore, especially after the discovery of epistles and their translations into Turkish. Because in his epistles he considers Real One's power of creation out of nothing as an essential condition clearly.

Plotinus states that it is not possible to explain what One is. According to Plotinus, what One does should be revealed. On the other hand, Plotinus defines One as a creature of pre-eternity who is simple, self-contained, does not need others, who does not have before, that can't be explained with words, that is infinite and limitless, that is comprehensive of everything, that does not have a certain shape, that does not have a certain space, that does not divide, and that does not think. Similarly, he mentiones three creatures One, Mind and Soul that he talks about as eternal.

On the contrary to Plotinus, Al-Kindi does not state that Real One can only be described with only negative adjectives. He tries to reveal that Real One needs to be explained by both positive and negative adjectives. According to him, Real One does not have gender, does not have before and after. He does not need someone else to continue his existence. He does not change or disrupt. There is no increase or decrease.He's complete. He's the only creature with pre-eternity. There is no other creature that has taken the adjective of pre-eternity other than One. He is not present in any place. He is not mind. He is not soul. He can't be expressed with any synonyms. He's not tangible material. He has the power to create creatures out of nothing.

Both Plotinus and Kindi consistently put the emphasis on Oneness of God. Both philosophers do not accept One, which is expressed as God's characteristic, as a number. Because if One is considered as number, it would be defined as multitude. Although the number one refers to solitude, it refers to multitude as a number among other numbers. Therefore, according to both philosophers one is not a number but a characteristic of God.

Neither Plotinus nor Al-Kindi do not render One as mind. According to Plotinus, the first creature derived from the "One" is mind (intelligence) because mind refers to multitude according to both Plotinus and AL-Kindi as it has categorical information. A creature referring multitude can not be One in a real sense. Additionally, like Plotinus, Al-Kindi considers mind as an attribute of soul without giving it the characteristic of being One. From this context, the first philosopher that accepted One as mind among Islamic philosophers is Farabi.

While Plotinus states that "One" can't be comprehended, Al-Kindi states that the Real One has created evidence that can be understood by intelligent people.

It is possible to say that Kindi was influenced by Plotinus unintentionally. However, while Kindi developed his own philosophical opinions, he mentions in his epistles that he not only was influenced by philosophers such as Galen, Pthygoras, Platon, and Aristotle, but also by Qur'an on creating out of nothing which is the main topic that constitutes his own philosophy. This is important in terms of revealing that he was

not only influenced by Greek philosophers but also his own world of faith. Considered within this frame, this method introduced by Al-Kindi was influential in developing Islamic philosophy after Al-Kindi. Particularly Al-Kindi's thought of creating out of nothing has conitnued to exist with Amiri among Islamic philosophers.

**Keywords**: Plotinus, Al-Kindi, One, God, Sudur Theory

**Giriş**

"Bir" kavramı, felsefe açısından ele alındığında, Tanrı'nın sıfatı olarak pek çok filozofun görüş ve düşünce alanı içinde kalmıştır. Çünkü kavram, özellikle Plotinus'tan sonra metafiziğin anlaşılmasında önemli bir yapı taşı haline gelmiştir. Diğer taraftan varlığın ortaya çıkışı hakkında felsefi düşünce üreten her filozof, kendi sistemi içinde, 'bir' kavramı hakkında görüş belirtmek zorunda kalmıştır.

'Bir' hakkındaki en önemli tartışma elbette varlığın ortaya çıkışı ile ilgilidir. Özellikle "birden çok nasıl ortaya çıktı" sorusunun cevabını bulmak, neredeyse her filozofun görevi olmuştur. Bu açıdan kavram felsefe tarihi boyunca gündemden hiç düşmediği gibi, günümüzde de popülaritesini korumuştur. Diğer taraftan insanın kendi varlığını sorgulaması yanında, dinlerin de kavramla ilgili çeşitli inançlar ortaya koymaları, onu bilgi objesi olmaktan ziyade bir inanç objesi haline getirmiştir.

Felsefe tarihi içinde Yeni Platonculuk olarak adlandırılan bir akımın başında, ona şekli veren bir filozof olarak Platinus'un kendisine gelinceye kadar diğer tüm filozoflardan farklı bir yanı vardır. Plotinus'un bu farkı, Cevizci'nin de ifade ettiği gibi, onun "*felsefenin gerçekliğini, spekülatif bir tasvirini dini bir kurtuluş öğretisiyle bir araya getirmesi yanında, insanların bu dünyadaki yeri ve karşı karşıya kaldıkları ahlaki ve manevi güçlüklerin üstesinden nasıl gelecekleriyle ilgili bir açıklama getiriyor."* (Cevizci, 2015; 109) olmasıdır. Bu anlayış, felsefenin yeni bir yol ayrımına gelmesini ifade eder. Başka bir deyişle Platon ve Aristoteles'le birlikte başlayan insan ve toplumla ilgili problemleri Tanrı ve evren ile ilgili olarak geliştirdikleri genel metafizik içinde ele alma tarzı, Plotinus'la birlikte felsefî konuların dini hüviyet kazandırılması sonucu, Tanrı-evren ilişkisi, ölümden sonraki hayat ve ruhun arınması ve kurtuluşu gibi konular üzerinde yoğunlaşılmıştır. (Arslan, 2010; 6).

Plotinus, kendinden önce yaşamış Stoacıların ve Epikürosçuların, Pythagorasçıların ve Aristotelesçilerin ruhun mahiyetini anlayamadıklarını ifade ederek onların görüşlerini reddetmiş ve gerek Stoacıları ve gerekse Epikürosculari insan ruhunu maddi bir cisim, bir nefes gibi (Plotinus, 2011; 20) algıladıkları için ruhun beden karşısındaki bağımsızlığını kavrayamadıklarını iddia etmiştir. Diğer taraftan Pythagorasçılar da ruhun bedenin ahenk ve uyumu olduğunu ifade etmiş olmaları, Plotinus'a göre bedende ahenk olmadığı zaman ruh da olmayacağı yönünde bir akıl yürütme ile karşı karşıya kaldıklarını ifade etmiştir. Aynı şekilde Aristoteles'in ruhu, bedenin formu (Aristo, 2014; 414a; Cevizci, 2015; 82) olarak tanımlamasını tenkit etmiştir. (Cevizci, 2015; 109).

Plotinus'a göre felsefe tarihi boyunca bu yanlışlar zinciri nasıl noktalanmalıydı? Dahası bütün bu yanlışların doğrusu neydi? Plotinus'un bu sorulara cevabı, "Platon kaynaklı, metafiziksel olarak var olan her şeyin Tanrı'dan veya bir olandan sudur yoluyla ortaya çıkmasında yatmaktaydı. Dahası bilen zihnin, oluş dünyasından koparak epistemolojik ve etik olarak Bir'e yükselmesi sonucu ulaştığı aydınlanma ile var olan her şeyin sadece mutlak iyi olan Tanrı üzerinden açıklanabileceğini" ifade etmesiydi. (Cevizci, 2015; 109).

Diğer taraftan Kindi, İlk İslam filozofu olarak ortaya çıkmış ve İslam dünyasında metafiziği tıpkı Plotinus gibi, Tanrı'nın birliği üzerine konuşlandırmıştır. Her iki filozofun benzer yönleri olduğu gibi, örneğin sudur teorisi ve yoktan yaratma gibi temel görüş ayrılıklarının da bulunduğu ortadadır. Bu yönüyle, bu makalede önce her filozofun kendi görüşleri ortaya konulacak, sonra filozofların ortaya

koydukları görüşler çerçevesinde değerlendirme yapılarak, etkinin boyutu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

**Plotinus'a göre "Bir" kavramı**

Arslan'ın tabiriyle, *antik çağ felsefesinin son büyük temsilcisi, büyük Yunan filozoflarının sonuncusu* olan Plotinus, (Arslan, 2010; 6) Mısır'da doğmuş, Roma imparatoru Gordianus'un Pers seferine katılmış, seferin başarısızlığı üzerine Roma'ya dönmüş ve ölümüne kadar başında kalacağı okulunu kurmuştur. Ömrünü ahlaki güzellikler ve felsefî ilkeler doğrultusunda yaşamış, hiç et yememiş, yaşadığı her iki günden birinde oruç tutmuştur. Elli yaşından sonra bugün elimizde olan *Enneades* adlı eserini yazmıştır. (Zeller, 2008; 385).

Plotinus'un varlık anlayışı, sudur teorisi çerçevesinde varlıkların kaynağı olan ilk varlık, oluş ve bozuluşa tabi olan ve sonradan oluşan diğer tüm varlıkların özelliklerinden farklı, en üst mükemmelliğe sahip olarak, yukarıdan aşağıya doğru kendiliğinden akan bir sistemdir. Başka bir deyişle Maraş'ın da belirttiği gibi, *onun oluşturduğu felsefede sudur teorisinin anlamı ve belki de ana gayesi, bir ve ezeli olan ile çok ve sonradan olan arasındaki ilişkiyi, bir'in birliğini zarar vermeden açıklama çabası olarak algılamak gerekir*. (Maraş, 2007; 42). Bu anlamda Platinus, Bir'in diğer varlıklar gibi tanımlanamayacağını ve bizim ancak entelektüel bir ilişki içinde olmamız gerektiğini aynı zamanda bu ilişki anında onu anlatacak ne gücümüz ne de imkânımız olmadığını ifade eder. (Plotinus, 1984 (V. 3), 121; 2011, 69). Bu ilişkiyi sağlayacak baş mimar ruh olmalıdır. Ruh birdenbire ışığı algıladığında bu ışığı gördüğümüze inanmalıyız. Çünkü ona göre bu ışık Bir'den gelir ve Bir'in bizzat kendisidir. Bu anlamda Platinus "*Duamızı işitince, bir mabede gelen başka bir Tanrı gibi bizi aydınlattığında, Bir'in bizde hazır bulunduğunu düşünmeliyiz. Bir, ruhumuza gelmeseydi, bizi aydınlatmazdı."* der. Bu anlamda Plotinus, Bir'i ancak inanmak gerektiğini *"Ruh, ışığı birdenbire algıladığında bu ışığı gördüğümüze inanmalıyız*" (Plotinus, 1984 (V. 3), 135; 2011, 74) ifadesi ile Bir'i, varlık objesi olarak algılanması yanında aynı zamanda bir inanç objesi olarak algılanması gerektiğini ortaya koyarak ifade etmiş olur.

Diğer taraftan Plotinus, üç çeşit bir'den söz eder. Bir (God), akıl (nous) ve ruh (psûkhê) tan oluşan bu üç ilke arasında nasıl bir ilişki vardır? Onun ontoloji anlayışında olmazsa olmaz varlık 'Bir' olarak ifade edilen Tanrı'dır. Çünkü Bir'den sonra gelen ve yine Bir olarak ifade edilen ancak Bir'den taşan akıl ve aynı şekilde akıldan taşan evrensel ruh (göksel nefis), bir olmalarına karşın, kendi kendilerine yeten veya ontolojik olarak var olmaları mümkün olmayan varlıklardır. (Plotinus, 1984 (V. 1), 59, 61, 63, 65; 2011, 35-37). Bu anlayış Plotinus'un sudur anlayışıdır. Başka bir ifade ile Noor'un da ifade ettiği gibi, *Platon'un ortaya koyduğu ideler dünyası ile gölgeler dünyası arasındaki uçurumu Aristoteles'in madde ve form teorisini ortaya koyarak iki dünya arasında bir köprü oluşturma çabasının da varlık için hem maddenin ve hem de formun gerekliliğini ileri sürmesi ile bazı açmazları açıklığa kavuşturmak amacıyla* Plotinus, sudur teorisini ortaya koymuştur. (Noor, 2010; 221).

Onun ortaya koyduğu bu teori, belli bir hiyerarşi çerçevesinde Bir'den, önce akıl, sonra akıldan evrensel ruhun taşması ile çokluğun meydana geldiği bir sistemdir. Bu sistem içinde olmazsa olmaz varlık elbette Bir olarak ifade edilen Tanrı'dır. Çünkü Plotinus'a göre Bir, basit, tek ve sadece Bir (Plotinus, 1984 (V. 4), 141; (V, 2), 59; 2011, 26) olan varlıktır. Bir, hiçbir şey aramadığı, hiçbir şeye sahip olmadığı ve hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı için yetkindir ve yetkin olduğu için taşar, bu taşma, ondan farklı bir şey meydana getirir. O da akıldır. (Plotinus, 1984 (V. 2), 59; 2011, 35). Akıl, Bir'den sonra en yetkin varlıktır. İkinci varlık olarak akıl, akıl olarak var olabilmek için Bir'e doğru bakmalı ve O'na yönelmelidir. Çünkü Akıl, her zaman Bir'e muhtaçtır. Ondan ayrılmadan Bir'i görür. Fakat akıl ile Bir arasında ortak hiçbir şey yoktur. (Plotinus, 1984 (V. 1), 22; 2011, 25). Ancak Bir ile akıl arasındaki fark, imgeseldir. (Plotinus, 2011; 17 Nolu Dipnot). Yani akıl, Bir'in imgesidir. Bu açıdan Bir'e benzemelidir ve onun özelliklerini korumalıdır. Bu açıdan Plotinus, türetici ile türetilmiş varlığın ilişkisini, sevgi üzerine kurar ve Bir ile akıl arasında ayrılığın sevgi ile ortadan kalktığını ifade eder. (Plotinus, 1984 (V. 1), 33; 2011, 25).

Bir'den sudur nasıl oluşur? Plotinus bunu, yetkin olan Bir'in hareketsiz olması sonucu ondan taşma yoluyla oluştuğunu ifade eder. Çünkü eğer taşma sırasında hareket olsaydı o zaman taşan nesne ikinci değil üçüncü nesne olurdu. Yani taşan ikinci varlık hareket olurdu. (Plotinus, 1984 (V. 1), 31; 2011, 24). Plotinus bunu Güneş ışığı ile açıklamaya çalışır. "*Ondan gelen bir ışık, tıpkı güneş ışığı gibidir. Günesi çevreleyen göz kamaştırıcı ışık, güneş hareketsiz olmasına rağmen nasıl ondan doğarsa, aynı şekilde düşünülür (ışık) de Bir'den hareketsiz olan Bir'den gelir."* Diğer taraftan sırası ile taşan varlıklar, aynı zamanda yetkinliklerini de kaybederler. (Plotinus, 1984, (V. 1) 31; 2011, 24). Ana kaynaktan çıkan ışığın, uzaklaştıkça azalması gibi.

Plotinus Bir'i olumlu sayılacak tanım, nitelendirme ve sıfatlarla anlatmaktan kaçınır. Çünkü ona göre Bir'i sadece 'negatif teoloji' ile tanımlamak mümkündür. Plotinus'un ifade ettiği bu özellikleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Bir, basit ve tek olan varlıktır. (Plotinus, 1984, (V. 4) 141; 2011, 80). Onun basitliği, bileşikten önce olması yanında yaşamın, varlığın, düşüncenin ve her türlü etkinliğin üzerinde olmalıdır. (Sylvan, 1910; 26). Ancak onun tek oluşunu ifade etmek için kullanılan Bir kavramı sayı değildir. O, ölçüdür ancak ölçülmüş değildir. O başka şeylere eşit değildir. Eğer eşit olsaydı onlarla eşit olurdu. Bu eşitlik sonucu onlarla ortak bir terim bulunurdu. Bu terim O'dan önce bulunur konumda olurdu. Oysa Ondan önce hiçbir şey bulunmamalıdır. (Plotinus, 1984, (V. 5) 167; 2011, 95).

2. Bir, kendine yeter ve hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Ayrıca onun kendisi hakkında duygusu ve bilgisi yoktur. Çünkü hem duygu ve hem de bilgi çokluk ifade eder. (Plotinus, 1984 (V. 3), 119; 2011, 68).

3. Bir, her şeyden önce olduğu için, gerçekte sözle anlatılamaz. Çünkü onun hakkında ne söylenirse söylensin, söylenen şey onun hakikatinden başka bir şey olacaktır. (Plotinus, 1984 (V. 3), 119; 2011, 68). Bunun sonucu olarak Bir'in ne olmadığı söylenebilir. Ancak onun ne olduğunu söylemek mümkün değildir. Armstrong'a göre Bir hakkında Plotinus'un bu düşüncesi adeta kendinin bir karakteristiği olmuştur. (Armstrong, 1962, 18). Çünkü onun hakkında herhangi bir düşüncemiz ve bilgimiz yoktur. Bu yüzden onun özü kavranamaz. (Plotinus, 1984 (V. 3), 121; 2011, 69). Ayrıca O, her türlü düşüncenin üstünde olmalıdır. (Sylvan, 1910; 27). Eğer her türlü düşüncenin üstünde değilse o zaman Bir olmaktan uzaklaşmış olur.

4. Bir, kendi başına, birine bağlı olmaksızın sonsuz, - ancak Plotinus, Bir'in büyüklük bakımından sonsuz olmayabileceğinden söz eder (Plotinus,; 1984, (V. 5) 183; 2011, 102) - ve sınırsızdır. (Plotinus, 1984, (V. 5) 187; 2011, 102). Onu içerecek hiçbir şey yoktur. Ancak ilke kendinden sonraki her şeyi içerirken, onlarla dağılması ve yayılması söz konusu olmadığı için nesnelerde değildir. Ancak her şeyden bağımsız olduğu için, her yerde olmasına engel herhangi bir şey yoktur. Çünkü ona engel olunsaydı, o, başka bir şey tarafından sınırlanmış olurdu. (Plotinus, 1984, (V. 5) 183; 2011, 100). Bu anlamda Bir'i, her yerdedir fakat o hiçbir yerde değildir (Hines, 2004; 42) şeklinde formüle etmek mümkündür.

5. Bir, biçimsizdir. Yani belli bir biçimi, şekli yoktur. Çünkü o, ilkedir. Bir, öz de değildir. Çünkü öz tanımlanabilen ve formüle edilebilen bir özelliğe sahip, sıfatıyla kavranan birey konumunda olduğu için, ilke olması söz konusu değildir. (Plotinus, 1984, (V. 5) 173; 2011, 97). Diğer taraftan Bir'in biçimsiz oluşunun başka bir nedeni de sınırsız oluşudur. Bu açıdan Bir, güzelliğin de üstündedir. (Sylvan, 1910; 27).

6. Bir'den her zaman kendinden daha az yetkin bir varlık taşar. (Plotinus, 1984, (V. 1) 33; 2011, 24). Bu taşma esnasında Bir'de herhangi bir çaba söz konusu değildir. Eğer çaba söz konusu olsaydı o zaman Bir, eksik olurdu. Diğer taraftan Bir'in herhangi bir çabası olsa bile bu çaba objesiz olması gerekirdi. Çünkü Bir'in sahip olduğu herhangi bir nesne yoktur. (Plotinus, 1984 (V. 1), 115; 2011, 67).

Aşağıya doğru varlıkların oluşmasında, Bir'den uzaklaşmaları sonucu, varlıkların yetkinliği de azalacaktır. Dolaysıyla bu azalma neticesinde kötülük ortaya çıkmış olacaktır.

7. Bir'den ilk taşan varlık akıldır. Ancak Bir'in akıla ihtiyacı yoktur. Ancak akılın var olabilmesi için yine Bir'e yönelmesi gerekir. (Plotinus, 1984, (V. 1) 33; 2011, 24).

8. Bir, tek yetkin varlıktır. O, hiçbir şey aramaması, hiçbir şeye sahip olmaması ve hiçbir şeye ihtiyacı olmaması açısından yetkindir. (Plotinus, 2011; 80).

9. Bir, ilk güçtür. Diğer güç sahibi varlıklar, kendi kudretleri oranında Bir'i taklit ederler. (Plotinus, 2011; 80). İnsan ilkenin gücünü kavrayamaz. Eğer Bir kavransaydı, o zaman kavrayan ile kavranan arasında bir fark kalmazdı. Çünkü o bütünüyle kavranamaz. Ancak bölüm bölüm kavranabilir. (Plotinus, 2011; 102).

10. Bir, hareketsizdir. Herhangi bir nesneye yönelme ve onu isteme söz konusu değildir. (Plotinus, 1984, (V. 1) 31; 2011, 24).

11. Bir, herhangi bir mekânda değildir. Çünkü her nesne kendini oluşturan ve kendinden daha üst kaplama sahip başka bir nesne tarafından oluşturulmuştur. Eğer Bir, kendinden sonra gelen bir şey tarafından oluşturulmuş olsaydı, bir yerde bulunmuş olması gerekirdi. Bu onun sınırlanması ve mekân içinde kalması anlamı içerir. Bu açıdan herhangi bir mekânda olan varlık Bir olamaz. O, hiçbir yerde olmamasına karşın, hiçbir şeyden uzak değilse, o, bir mekânda değil, bizzat her yerdedir. Ancak Bir olan ilke bölünmez. İlkenin bir bölümü burada, diğer bölümü başka yerde de değildir. O, bütünüyle her yerdedir. (Plotinus, 1984, (V. 1) 181, 183; 2011,101).

12. Bir, sadece "iyi"dir. Ona öz, güzellik veya akıl gibi ondan daha değersiz ve aşağı derecede her ne özellik eklenirse eklensin, onun "iyi" olma özelliğini ortadan kaldırmış oluruz. Çünkü Bir, bunların da üstünde "iyi"dir. (Plotinus, 2011; 105).

13. Bir, düşünmez. (Plotinus, 2011; 116). Çünkü düşünce bir tür yoğunlaşma ve sentezin sonucunda ortaya çıkan çokluk içerirken, aynı zamanda hareketi de içine alan bir süreçtir. Bu süreç Tanrı açısından mümkün gözükmemektedir.

Bir ve akıl arasında nasıl bir ilişki vardır? Plotinus'a göre Bir'den ilk taşan şey, akıldır ve akılın özü Bir'den gelir. Akıl, gücünü Bir'den alır. Çünkü akıl, Bir'i kavradığı ve onu kuşattığı zaman, akıl olma özelliği kazanır. Diğer taraftan akıl, Bir'e yönelmesi sonucu aynı zamanda tüm ideaları da kavramış olur. Bu yönüyle akıl, aslında düalist bir ilişki içine girer. Bir yönü sürekli Bir ile ilişkili iken diğer yönü ile çoklukla ilişkilidir. Aklın bölünmesi ile hayatın, düşüncenin ve her şeyin nedeni konumunda ve varlıklarda bulunan her şeyin toplamı oluşur. (Plotinus, 1984, (V. 1) 37; 2011, 26). Akılın bu yönünü ondan taşan ve varlığın üçüncü aşaması olan (Cengiz, 2018; 210) evrensel ruh işlerlik kazandırır. Çünkü evrensel ruh aşağıya doğru tüm varlıkları içine alan genel bir kaplam oluşturur. Var olan her varlık, ruh sayesinde varlığını devam ettirir. Bu bitkilere kadar iner ve her varlıkta ruh bireyselleşerek o varlığın var olmasını sağlar. Başka bir ifadeyle ruh, bitkiye canlılık verirse o bitkinin özelliklerini alır, bir hayvana canlılık verirse o hayvanın özelliklerini alır, eğer bir insana canlılık verirse o insanın özelliklerini alır. Canlılık verdiği varlık yok olduğunda ruh, âlem ruhuna geri döner. (Plotinus, 1984, (V. 2) 61; 2011, 36-37). Ancak Ruh, madde ile birleştiğinde ona kötülük karışmış olur. Bu, ruhun sahip olduğu tek kötülüktür. (Plotinus, 1984, (V. 1) 11; 2011, 17)

Diğer taraftan külli nefs olarak da ifade edebileceğimiz evrensel ruh, bir bütün olarak vardır. Onun bölünmesi söz konusu değildir. Ancak herhangi bir cismin yaşaması veya canlı kalması için ruh, o cismin tüm bölümlerine nüfuz etmesi gerekir. Başka bir ifade ile bütün bireylerin ruhları, sonsuz şekle girebilen bir tek ruhtur. Bu ruhun genel adı ise, âlem ruhudur. Netice olarak, bütün ruhlar, âlem ruhunun çeşitli şekillere girmesi ile oluşur. (Plotinus, 2011; 20). Plotinus ruhun birliği ve her yerde bulunması açısından, ruhu, sudur ettiği akıla benzetir. Nesneler çok olsa bile, ruhun ondaki var oluşu ile birlik

kazanır. Bu açıdan ruhun bulunduğu her nesne, aynı zamanda Tanrısal bir yön kazanmış olur. (Plotinus, 1984, (V. 1) 18, 19; 2011, 19).

Diğer taraftan Plotinus, Tanrı'yı anlamanın yolunun ruhu anlamaktan geçtiğini ifade etmektedir. Çünkü ona göre ruh, tanrısal bir şeydir ve aynı zamanda insanının tanrıyı araştırmasında ve ona ulaşmasında rehberlik edecektir

Sonuç olarak Plotinus'a göre Varlık, Bir olan Tanrı'dan sudur etmiştir. Sudur, Tanrı'dan bir parça alarak var etmek değildir. Sudur, Tanrı'dan taşma şeklinde oluşmuştur. Ancak bu taşma ile Tanrı'dan herhangi bir eksilme söz konusu değildir. Tanrı'dan ilk çıkan şey akıldır. Akıl aynı zamanda âlemde bulunanların en mükemmelidir. Ancak, akıldan sonra var olanlar gittikçe daha az mükemmeldirler. Aslında var olma, Tanrısal özelliklerin düşmesi ve gittikçe azalmasıdır. Ancak akılın durumu, daha sonra ortaya çıkan cisimlerle karşılaştırılınca mutlak bir hükmündedir. Birlikten çokluğa geçiş akılda başlar. Ayrıca varlıktaki canlılığı, akıldan sudur eden ruh sağlar. Ancak hem akıl ve hem ruh, varlığını Bir'den alır. Kendi başlarına varlıkları söz konusu değildir.

Diğer taraftan Reçber'in de ifade ettiği gibi, Plotinus'un ifade ettiği Tanrı'nın birliği ve basitliği anlayışı ile belirgin bir Tanrı tasavvuru geliştirmek oldukça zordur. Buna bir de Tanrı'nın ne olduğunu ifade etmenin imkânsızlığı eklendiğinde, Reçber'in ifade ettiği zorluk oldukça belirgin hale gelmektedir. (Reçber, 2010; 77).[1]

**Kindî'de "Bir" Kavramı**

İslam filozofu el-Kindi (801?-872) Kufe'de doğdu. Kinde kabilesine mensup (Aras, 2015; 7-16) olan filozofun babası Abbasi Devletinde Kufe valiliği yaptı. (İbn Useybia, (ts); 243). Aldığı eğitim ve hocaları hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Kendinin sarayda çalışmış, şehzade Ahmet'in hocası olarak görev almıştır. Tıp, eczacılık, astronomi, madenler, felsefe gibi çeşitli ilim dallarında pek çok eser yazmıştır. Eserlerinin sayısı hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. İbn Nedim 243 (İbn Nedim, 2017; 652-668), İbnü'l-Kıfti 224 (Kindi, 2002; 66), İbn Ebi Useybi'a 281 (İbn Useybia,(ts); 246-251) sayılarını verir. Ancak eserlerinin çoğu kayıptır. Ebu Ride 1950 ve 1953 yıllarında yaklaşık yirmi beş risalesini yayınlamıştır. Bugün Türkçeye tercüme edilmiş olan *Felsefî Risaleleri*, *Üzüntüden Kurtulma Yolları* gibi yaklaşık onsekiz risalesi elimizde mevcuttur.

Kindi, elimizde bir bölümü bulunan *İlk felsefe* adlı risalesinde, Allah, zat ve sayı itibariyle *bir*dir. Şayet *bir*den fazla olsaydı, onlar kendilerine has umumi sıfatlarda müşterek, hususi sıfatlarda da bir ayrılığa sahip bulunurlardı. Bu ise umumi ve hususi vasıflardan mürekkep tanrılar kabul etmiş demektir. Hâlbuki mürekkep bir şey zaruri olarak o terkibi yapana muhtaçtır. Öyleyse, her şey yaratan ve ilk sebep olan Allah, mürekkep değil, *Bir*'dir.[2] (Kindî, 2002; 66) ifadesi ile tanımlar.

Diğer taraftan Kindi, Plotinus'ta olduğu gibi sudur teorisinden söz etmiş midir? Bu sorunun cevabını olumlu olduğuna dair görüşler mevcuttur. Ancak Kindî'nin gerçek anlamda sudur teorisinden söz etmediğini artık kendi risalelerini incelediğimizde görüyoruz. Felix Klein-Franke, *Tarifler Üzerine* adlı risalesinde Kindi'nin sudur teorisini kabul ettiğini ifade etmiş ve bu düşüncenin daha sonra Farabi tarafından devam ettirildiğini ileri sürmüştür. (Franke, 2011; 204). Ancak Kindi, hem bu eserinde ve hem de diğer eserlerinde açık bir şekilde sudur teorisinden söz etmemiştir. Ancak eserlerinin pek çok

[1] Birlik ve çokluk hakkında daha geniş bilgi için bkz. Bulut Zübeyir (2017), Felsefî Kelâm'da Umur-i Amme, Ankara: Fecr Yayınları, s. 154-158.

[2] Farabi, *Kitabu'l-Vahid ve'l-Vahde* adlı risalesinde, Ontolojik olarak Bir kavramının anlamında öne çıkan hususun, onun bölünmez ve kendi özel varlığına sahip oluşu olduğunu belirtir. Bu açıdan bakıldığında Bir'in varlığı, başkası tarafından değil ancak kendi özü gereği olduğu için, kendi varlığını diğer varlıklardan ayıran özelliğin, özünü ifade eden birlik (vahde) olduğunu ortaya koyar. Daha geniş bilgi için bkz: Kılıç Cevdet, *Farabi'nin Kitabu'l-Vahid ve'l-Vahde isimli Eserinde "Bir/lik" ve "Çok/luk" Kavramı*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13/2 (2008), ss, 377-402; Kılıç Cevdet (2014), *İslam Düşüncesinde Bir Metafiziği ve Farabi'nin el-Vahid ve'l-Vahde İsimli Eseri*, Fecr Yayınları, Ankara.

yerinde Allah'ın yoktan yaratma (ibda) sıfatına sahip olduğunu, hatta gerçek yetkin varlığın ancak yoktan yaratma gücüne sahip olması ile mümkün olacağını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Aynı zamanda yoktan yaratmayı, ilk gerçek fiil olarak algılamıştır.[3] (Kindî, 1994: 75).

Ancak Kindî "*Nefis Üzerine*" adlı risalesinde insan bedeninin ölümünden sonra, nefsin nereye gittiğini sorgularken[4], Platon'un görüşü olarak ifade ettiği, nefsin ölümsüz ve aynı zamanda onun cevherinin yüce Yaratıcının cevheri gibi olduğu, nefsin bedenin ölümünden sonra *"soyutlanır, feleğin üstündeki akıl âlemine ulaşırsa"* (Kindî, 1950: 275; 1994: 133) ifadesi bulunmaktadır. Bu durumda Kindi, aslında bir akıl aleminin varlığından söz etmektedir. Ancak bu âlem hakkında bilgi vermemekte sadece son felekten sonraki âlem veya ilahi âlem olarak ifade edebileceğimiz bir anlatım ortaya koymaktadır. Buna rağmen Kindî için, Sarıoğlu'nun da belirttiği gibi sudur teorisinden haberdar olmasına karşın, (Sarıoğlu, 2012; 179) bu teoriden söz etmemiş olması, onun bu teoriyi katılmadığının delili olarak ele almak gerekir. Ayrıca Aydınlı'nn da belirttiği gibi Kindî'nin oluşturduğu sistemde varlığın Tanrı'dan taştığı düşüncesine yer yoktur. (Aydınlı, 2018; 45).

Kindî'nin düşünce sisteminde *Bir* kavramının ayrı bir yeri vardır. Çünkü ona göre *bir,* sayı değildir. İlk sayı *iki*dir. (Kindî, 1950: 151-152; 1994: 44-45) Çünkü *bir* sayısı, *gerçek bir* olan Allah'ın vasfıdır.

Kindî *gerçek bir*'in özelliklerini de şu şekilde açıklar;

1. *Gerçek Bir (el-vahidü'l-hakk),* cinsle kıyaslanmaz. Çünkü *Gerçek Bir*'in asla cinsi yoktur. Cinsi olan varlıkların *Bir* olması mümkün değildir. Ayrıca *Gerçek Bir* zorunlu ve illeti olmayan varlık olduğu için, nev'i de yoktur. Çünkü her nev'i, aynı zamanda cins ve fasıldan oluşur. (Fahri, 2000; 109).

2. *Gerçek Bir*, öncesi olmayan, varlığını sürdürmesi için başkasına muhtaç olmayan, bozulmayan, dönüşmeyen ezeli varlıktır.[5] (Kindi, 1994; 12-13). Çünkü varlığını sürdürmek için başka bir varlığa ihtiyaç duymayanın sebebi yoktur. Sebebi olmayan varlığın kendisinden daha üstün veya daha noksan bir hale dönüşümü imkânsız olduğu için ezeli varlık, zorunlu olarak Tanrı'dır.

3. *Gerçek Bir* için çokluk söz konusu değildir. Ona başkası ile kıyaslayarak "bir" vasfı verilemez. Çünkü O'nun kıyaslanacak bir dengi yoktur. (Kindi, 1994: 26-36).

4. *Gerçek bir*'in artması, eksilmesi, bölünmesi, çoğalması, değişme, mekân içinde hareket, oluş, bozuluş gibi vasıflarının olması söz konusu değildir. Çünkü bu vasıfların tamamı çokluk ifade eder. (Kindi, 1994; 47).

5. *Gerçek bir* nefis değildir. Çünkü nefiste düşünce, ahlaki haller, öfke, korku, sevinç, üzüntü gibi çeşitli psikolojik değişimler söz konusudur. (Kindi, 1950, 154; 1994, 47-48) Oysa Gerçek Bir'de değişim yoktur.

6. *Gerçek bir* akıl değildir. Çünkü akıl, sahip olduğu düşüncelerle, çokluk ifade eder.[6] (Kindi, 1950, 154-155; 1994: 48).

---

[3] İslam felsefesinde Sudur teorisinden ilk bahseden filozof Farabi'dir. Bkz; Farabi (1997), *İdeal Devlet el-Medinetü'l-Fazıla,* (çev: Ahmet Arslan), Vadi Yayınları, Ankara, s. 46.

[4] Nefsin durumu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz: Sarıtaş, Kamil (2016). *"Muhammed Hamdi Yazır'ın Ruh Anlayışı"*, Turkısh Studıes, 11/12 (Summer 2016), Ankara. ss: 181-204; Az M. Ata (2017), *Farabi'de Ruhun Ölümsüzlüğü Meselesi*, Turkish Studies, 12/20 (Summer 2017), Ankara. ss: 85-100.

[5] Kindi'nin ortaya koyduğu Ezeli varlık anlayışı daha sonra gelen Farabi'de aynen tekrarlanmış, İbn Sina'da da zorunlu varlığın tanımı olarak ortaya çıkmıştır.

[6] Kindi'den sonra Farabi, Tanrı'yı akıl, âkil ve makul olarak ifade etmiştir. Bkz: Farabi (1997), *İdeal Devlet el-Medinetü'l-Fazıla*, (çev: Ahmet Arslan), Vadi Yayınları, Ankara, s. 39-40; diğer taraftan İbn Sina, "Zorunlu Varlık'ın bütün yönleri ile maddeden ayrılmasından dolayı sırf akıl, kendisi nedeniyle akledilen ve o bizatihi akıl ve akledilen olmasından dolayı da zatı akledilir olandır" şeklinde ifade etmiştir. İbn Sina (2005) *Kitabu'ş-Şifa Metafizik II*, (çev: Ekrem Demirli, Ö. Türker), Litera Yayınları, İstanbul, s. 102 (732-733).

7. *Gerçek bir* eşanlamlı isimlerden değildir. Çünkü aynı isimle ifade edilen iki farklı şey çokluk ifade eder. Aynı şekilde gerçek Bir, benzer isimlerden de değildir. İki farklı cisme aynı isim verilmesi durumunda çokluk ifade ettiği için gerçek Bir'i ifade etmesi söz konusu değildir. (Kindi, 1950, 155; 1994, 49).

8. *Gerçek bir*, maddi ilke değildir. Maddesi açısından aynı olan iki farklı şey, aldıkları şekil itibariyle çokluk ifade eder. (Kindi, 1994; 50).

9. *Gerçek bir* her türlü kavramın üstündedir. Çünkü gerçek bir kategorilerin hiçbirine dâhil değildir. O salt Bir'dir. Başka bir ifade ile O, Bir'likten başka bir şey değildir. (Kindi, 1994; 54).

10. *Gerçek bir,* zat itibariyle *Bir* olandır. Bu yüzden O'nda hiçbir yönden çokluk yoktur.

11. *Gerçek Bir* tamdır.[7]

12. *Gerçek bir*, tüm varlıkların yaratıcısı, (Kindi, 1950: 153-163; 1994: 47-56) ilk gerçek fiil olan yoktan yaratmanın sahibi (ibda), gerçek etkin, fiillerinden etkilenmeyen, aksine kendi haricindeki tüm mecazi failleri etkileyen, (Kindi, 1950: 183; 1994: 75) hakiki fiil sahibi, (Kindi, 1950: 183-184; 1994: 75-76) var edeni, varlığını sürekli hale getirenidir. Eğer herhangi bir varlık O'nun koruması ve gücü dışında kalırsa helak olur. (Kindi, 1994; 55). Bu anlayış içinde Kindi, Allah inancını her türlü çokluk anlayışından uzak bir inanç haline getirmek arzusundadır. Bu anlayıştan dolayı Kindi'ye göre bir şey, insan aklında dahi iki şeye karşılık gelebiliyorsa o şey *Bir* kavramı ile ifade edilmemelidir. (Mutluel, 2016; 76-77).

Kindi'de agnostik bir olumsuzlama söz konusu değildir. Çünkü özellikle Yeni Platonculuğun etkisinde kalan filozoflar gibi Tanrı'nın sadece olumsuz sıfatlarla anlatılabileceği, başka bir deyişle Tanrı'nın ne olmadığını kavrayarak ne olduğunu anlayabileceğimizi ifade eden ve Tanrı'nın olumlu sıfatlarla anlatılamayacağı görüşüne (Plotinus, 2011: 69; Koç, 1995;59-64) tam olarak katılmaz. Çünkü onun ortaya koyduğu Tanrı anlayışı içinde her ne kadar selbi sıfatlar bulunsa da aynı zamanda olumlu sıfatları da görmek mümkündür.

Âlem, Allah'ın mutlak iradesi ile yaratmış olduğu ve varoluşundaki düzenlilikle de *bir* olan Allah'ı ifade eden bir eserdir. Bu yaratılışta üstteki bütün varlıklar alttaki varlıklara etki eder. Kindi, hâdis olan bir şeyin sebebinin bizzat kendisinin olamayacağından hareketle âlemin zaman yönünden başlangıcının olduğunu, dolaysıyla hadis ve sonlu olduğunu belirterek, ilk sebebin Allah olduğunu açıklamıştır. Yaratma fiilinde yaratıcıya bazı vasıtalar aracılık etmiş olduğunu belirten Kindi, üstün varlıkların etkisi, sonuca tesir etmez. Çünkü sebep sonuçtan daha üstündür. Kâinattaki her şey sebep sonuç bağı ile en dış felekten başlayarak dört unsura kadar birbirine bağlıdır. Bu sebebin ilk yaratıcı Gerçek Bir'dir. Diğerleri mecazi sebeptir.

**Değerlendirme (Sonuç Yerine)**

Plotinus 270 yılında ölmüş bir filozof olarak Yeni Platonculuğun ilk filozofu olarak ortaya çıkmışken, Kindi 872 yılında vefat etmiş ve İslam felsefesinin ilk filozofu olarak ortaya çıkmıştır. Bu iki filozofu birbiri ile fark edilmeden tanıştıran olay, Kindi'nin, Plotinus'un Enneades adlı kitabının IV-VI bölümlerini yanlışlıkla Aristoteles'e ait Theologia adlı kitabı olarak tercüme ettirmesi ile başlamıştır.

Hem Plotinus ve hem Kindi, Bir'i varlık objesi olarak algılamaları yanında, inanç objesi olarak da algılamışlardır. Özellikle Plotinus'un Yunan felsefesine inanç boyutunu sokmuş olması oldukça

[7] Farabi de ilk varlığın "tam" olduğunu ifade eder. Onun tamlığın-nı ve mükemmelliğini zihinde kavramak mümkün olmayabilir. Bu durum Farabi'ye göre tam olan varlığın mükemmelliğin en son noktasında bulunmasından dolayı akıllar, madde ve yokluk karışmış olmasından dolayı zayıflamıştır. Bu yüzden aklın Onu idrak etmesi zordur. Bkz: Farabi (1997), *İdeal Devlet Medinetü'l- Fazıla,* s. 42-43.

ilginçtir. Böylece Yeni-Platonculuk sadece bir felsefi akım olmaktan çıkmış aynı zamanda bir tarikat veya cemaat görünümü kazanmıştır.

Plotinus, varlığın ortaya çıkışını sudur teorisi ile açıklar. Bu, Bir'deki mükemmelliğin en üst noktaya çıkmasıyla oluşan taşma sonucu, ilk varlık olarak Akıl'ın oluşmasıdır. Akıl bir yönü ile Tanrı ile irtibatlı iken diğer yönü ile çokluğun ortaya çıkış sebebidir. Bu açıdan akıl düalist bir karakter arz eder. Maddi çokluk akıl ile oluşur. Sudur teorisinin ikinci aşaması akıldan Evrensel ruh'un taşmasıdır. Bu aşamada akıldan taşan ruh ile bitkilere kadar inen canlılık ortaya çıkar. Sudurun oluşumu sırasında Bir, taşmanın farkında olmadığı gibi, kendisinde değişim ve hareket de söz konusu değildir.

Kindi varlıkların ortaya çıkışında sudur teorisini kabul etmez. Ona göre tüm varlık âlemi, Gerçek Bir'in yoktan yaratması ile ortaya çıkmıştır. Kindi'nin sudur teorisini savunduğuna dair görüşler bulunsa da artık bugün bu görüşlerin doğru olmadığını, özellikle risalelerinin bulunması ve Türkçeye tercüme edilmesinden sonra daha iyi anlaşılmıştır. Çünkü risalelerinde açık bir şekilde Gerçek Bir'in yoktan yaratma (ibdâ) gücünün olmasını gerek şart olarak görmektedir.

Plotinus, Bir'in ne olduğunu anlatmanın mümkün olmadığını ifade eder. Ona göre Bir'in ne olmadığı ortaya konulmalıdır. Diğer taraftan Plotinus Bir olan varlığı basit, kendi kendine yeten ve başkasına ihtiyaç duymayan, öncesi olmayan, sözle anlatılamayan, sonsuz ve sınırsız, her şeyin kaplamı olan, belli bir biçimi olmayan, yetkin, yetkin olduğu için taşan, belli bir mekânı olmayan, bölünmeyen, düşünmeyen ve ezeli varlık olarak tanımlar. Aynı şekilde ezeli olarak ifade ettiği, Bir, Akıl ve Ruh olarak üç varlıktan söz eder.

Kindi, Plotinus'un aksine Gerçek Bir'i sadece olumsuz sıfatlarla anlatılabileceğine dair bir ifadeye yer vermez. O, Gerçek Bir'i hem olumlu ve hem de olumsuz sıfatlarla anlatmak gerektiğini ortaya koymaya çalışır. Ona göre Gerçek Bir'in cinsi yoktur, öncesi ve sonrası yoktur. Varlığını sürdürmesi için başkasına muhtaç değildir. Kendinde değişim ve bozulma söz konusu değildir. Artma ve eksilme yoktur. Tamdır. Ezeli olan tek varlıktır. Bir'den başka ezelilik sıfatını almış başka bir varlık söz konusu değildir. Herhangi bir mekânda bulunmaz. Akıl değildir. Nefis değildir. Hiçbir eş anlamlı sözcükle ifade edilemez. Maddi ilke değildir. Varlıkları yoktan yaratma (ibda) gücüne sahiptir.

Hem Plotinus ve hem Kindi, Tanrı'nın Birliği üzerinde ısrarla durur. Her iki filozof da Tanrı'nın sıfatı olarak ifade edilen Bir'i rakam olarak kabul etmez. Çünkü bir, sayı olarak kabul edilirse, çokluk olarak tanımlanmış olur. Bir sayısı, her ne kadar tekliği ifade etse de rakam olarak diğer rakamlardan biri olması açısından çokluk ifade eder. Onun için her iki filozofa göre Bir, rakam değil Tanrı'nın sıfatıdır.

Hem Plotinus ve hem de Kindi, Bir'i akıl olarak ifade etmez. Plotinus'a göre Bir'den türeyen ilk varlık akıldır. Kindi ise aklı, nefsin bir sıfatı olarak görür. Çünkü hem Plotinus'a ve hem Kindi'ye göre akıl, kategorik bilgilere sahip olması açısından, çokluk ifade eder. Çokluk ifade eden bir varlık gerçek anlamda Bir olamaz. Ayrıca. Bu bağlamda İslam filozofları içinde Bir'i akıl olarak kabul eden ilk filozof Farabi'dir.

Plotinus, Bir'in anlaşılamayacağını ifade ederken Kindi, Gerçek Bir'in akıllı bir insanın anlayabileceği şekilde deliller yaratmış olduğunu ifade eder.

Kindi'nin farkında olmadan Plotinus'tan etkilenmiş olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Kindi felsefî görüşlerini oluştururken, risalelerinde de açıkça isimlerini zikrettiği Galen, Pthygoras, Platon, Aristoteles gibi filozofların yanında, özellikle kendi felsefesini oluşturan en temel mesele olan yoktan yaratma konusunda Kur'an'dan faydalanmış olması, onun sadece Yunan filozoflarından faydalanmadığı aynı zamanda kendi inanç dünyasından da faydalandığını ortaya koyması açısından önemlidir. Bu anlayış çerçevesinde bakıldığında Kindi'nin ortaya koyduğu bu metot, kendisinden sonra İslam felsefesinin oluşmasında da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle Kindi'nin yoktan yaratma düşüncesi İslam filozofları arasında Amiri ile varlığını sürdürmüştür.

**KAYNAKÇA**

Aristoteles (2014), *Ruh Üzerine (Peri Psukhes)*, (çev: Zeki Özcan), Sentez Yayınları, Ankara.

Aras, Ömer (2015), *İslam Öncesinden Hz. Peygamberin Vefatına Kadar Kinde Kabilesi*, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış YL Tezi).

Armstrong A. H. (1962), Plotinus, Coller Books, New York.

Aydınlı, Yaşar (2018), "*Kindi'nin Tanrı Tasavvuru Üzerine"*, Diyanet İlmi Dergi Kindi Özel Sayısı, 54/2 (2018), ss: 33-51.

Az M. Ata (2017), "Farabi'de Ruhun Ölümsüzlüğü Meselesi", Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/20 Summer 2017, p. 85-100, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7829/TurkishStudies.12419, ANKARA-TURKEY.

Bulut, Zübeyir (2017), *Felsefî Kelâm'da Umur-î Âmme*, Fecr Yayınları, Ankara.

Cengiz, C. Akın, (2018). "Aşkınlık ve İçkinlik Bağlamında Bhagavodarta Adlı Eserde Tanrı Anlayışı", Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 13/3 Winter 2018, p. 195-211, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7829/TurkishStudies.12882, ANKARA-TURKEY.

Cevizci, Ahmet (2015), *Felsefenin Kısa Tarihi*, Say Yayınları, İstanbul.

Gutbrie, K. Sylvan (1910), *The Philosophy of Plotinos his Life, Times and Philosophy*, Luzac and Company, London.

Franke-F-Klein, Felix (2011), Kindi (*İslam Felsefe Tarihi* içinde), (ed, S. Hüseyin Nasr, O. Leaman), Açılım Kitap, İstanbul.

Fahri, Macit (2000), *İslam Felsefesi Tarihi*, (trc: Kasım Turhan), Birleşik Yayıncılık, İstanbul.

Farabi (1997), *İdeal Devlet el-Medinetü'l-Fazıla*, (çev: Ahmet Arslan), Vadi Yayınları, Ankara.

Hines, Brian (2004), *Return to the One* (Plotinus's Guide to God-Realization), Unlimited Publishing Bloomington, Indiana; Adrasteia Publishing Salem, Oregon, USA.

İbn Nedim (2017), *el-Fihrist*, [(ed: Mehmet Yolcu), (ter: Mehmet Yolcu, Ayşe Tokat)], Çıra Yayınları, İstanbul.

İbn Sina (2005), *Kitabu'ş-Şifa Metafizik II*, (çev: Ekrem Demirli, Ö. Türker), Litera Yayınları, İstanbul,

İbn Useybia (ts ) *Uyunu'l-Enba fi tabagati'l-Etıbba*, Beyrut.

Kılıç, Cevdet (2014), *İslam Düşüncesinde Bir Metafiziği ve Farabi'nin el-Vahid ve'l-Vahde İsimli Eseri*, Fecr Yayınları, Ankara.

Kılıç, Cevdet, "Farabi'nin Kitabu'l-Vahid ve'l-Vahde isimli Eserinde "Bir/lik" ve "Çok/luk" Kavramı*"*, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13/2 (2008), ss, 377-402.

Kindî (1994), İlk Felsefe Üzerine, (*Felsefî Risaleler İçinde)*, (trc. Mahmut Kaya), İz Yayıncılık, İstanbul.

Kindî (1994), Gerçek ve Mecazî Etkin Üzerine, (*Felsefî Risaleler* İçinde*)*, (trc. Mahmut Kaya), İz Yayıncılık, İstanbul.

Kindî (1994), Âlemin Sonluluğu Üzerine, (*Felsefî Risaleler* İçinde*)*, (trc. Mahmut Kaya), İz Yayıncılık, İstanbul.

Kindî (1994), Nefis Üzerine, (*Felsefî Risaleler* İçinde*)*, (trc. Mahmut Kaya), İz Yayıncılık, İstanbul.

Kindî (1950), *Resailu'l-Kindî el-Felsefiyye I*, (nşr. Ebu Ride), Daru'l-Fikri el- Arabi, Kahire.

Koç, Turan, (1995), *Din Dili*, Rey Yayıncılık, Kayseri.

Maraş, İbrahim (2007) "İbn Sina Felsefesinde Bir (Vahid) ve Birlik (Vahde) Anlayışı*",* Dini Araştırmalar Dergisi, 10/30 (2007), ss: 41-54.

Mutluel, Osman (2016), *İlk İslam Filozofu Kindi*, Boy Yayınları, Denizli

Nabi M. Noor (2010), "Plotinus ve İbn Sina'nın Felsefî Sistemlerinde Sudur Nazariyesi*"*, (trc. Osman Elmalı, H. Ömer Özden), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 33,

Plotinus (2011), *Dokuzluklar (Enneades),* (çev: Zeki Özcan), Birleşik Yayınları, Ankara.

Plotinus (1984), *Enneads V. 1-9*, (Latincedan İngilizceye çev: A. H. Armstrong), Harvard University Press, London.

Reçber, M. Sait (2010), "Plotinus: Tanrı'nın Birliği ve Basitliği Üzerine", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 51/1 (2010), ss. 59-78.

Sarıtaş, K. (2016). "Muhammed Hamdi Yazır'ın Ruh Anlayışı / Muhammed Hamdı Yazır's Underdtanding of the Soul", TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, Volume 11/12 Summer 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9646, p. 181-204.

Sarıoğlu, Hüseyin (2012), *İbn Rüşd Felsefesi,* Klasik Yayınları, İstanbul.

Zeller, Eduard (2008), *Grek Felsefesi Tarihi*, (çev: Ahmet Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul